

ΑΠΟ καιρό «ΤΑ ΝΕΑ» ζητούσαν μια συνέντευξη από τον Γιώργο Χειμωνά σχετικά με το λογοτεχνικό του έργο. Η αφορμή ήρθε με το καινούργιο βιβλίο του «Ο εχθρός του ποιητή», που κυκλοφόρησε την προηγούμενη εβδομάδα από τις εκδόσεις ΚΕ-ΔΡΟΣ. Αλλά η χαρά από την παραχώρηση της συνέντευξης αυτής «πάγωσε» από την ξεκάθαρη, απερίφραστη, ίσως «έτοιμη από καιρό», απόφασή του:

«Ο εχθρός του ποιητή» είναι το τελευταίο μου βιβλίο. Μ' αυτό τελειώνει οριστικά η λογοτεχνία μου. Αυτό δεν το λέω με καμιά δραματική έμφαση, ούτε με μελαγχολία. Χωρίς καν με κάποια συγκίνηση. Ίσως επειδή το μοναδικό πράγμα στη ζωή μου, για το

Συνέντευξη στην ΕΛΕΝΑ Δ. ΧΑΤΖΗΩΑΝΝΟΥ

οποίο ήμουν πάντοτε σίγουρος, ήταν η ψήχραϊμη, νηφάλια επίγνωση γι' αυτό που κάνω, που προσπάθησα να κάνω στη λογοτεχνία.

Τίποτε απολύτως δεν έγραφα, που να μην πατούσε γερά πάνω σ' αυτήν τη στέγη αντανόαση των λογοτεχνικών μου τρόπων και των αποτελεσμάτων τους. Φυσικά δεν αξιολογώ τίποτε, για τον εαυτό μου μιλώ.

«Οι λόγοι λοιπόν αυτής της απόφασης είναι ρεαλιστικοί και ρεαλιστικά θα σας τους εξηγήσω. Θα αρχίσω με ένα επιχείρημα που δικαιολογεί τη «λογικότητα» και το αμετάλητο αυτού του τέλους. Εγώ είμαι συγγραφέας. Κι ακόμα πιο συγκεκριμένα: είμαι ένας αφηγητής. Δεν είμαι ποιητής. Όσο κι αν μερικοί θεωρούν τον λόγο μου ποιητικό, ότι στην ουσία είμαι ένας ποιητής, εγώ το γνωρίζω καλά ότι δεν είμαι. Ένας ποιητής ποτέ δεν θα σταματήσει να γράφει ποιήματα, ως το τέλος της ζωής του. Η ποιητική λειτουργία είναι σύμφυτη με τη ζωή του, είναι ο απαραίτητος τρόπος του να υπάρχει.

Αν σταματήσει να γράφει ποιήματα, κι αυτό συμβαίνει μερικές φορές, αυτό θα οφείλεται σε αιτίες που είναι άσχετες με την ποιητική του δημιουργία – σε προσωπικούς, ψυχολογικούς συνήθως λόγους, τόσο σημαντικούς γι' αυτόν ώστε να οδηγούν σε καταστροφικές ανατροπές των οραμάτων του. Αν και, το γεγονός ότι ένας ποιητής δεν γράφει ποιήματα, καθόλου δεν σημαίνει ότι αυτή η ζωτική ποιητική λειτουργία υποτρέφεται και εκπίπτει.

Στον «Γιατρό Ινέστη» έγραφα την φράση «ό,τι αξίζει στον άνθρωπο είναι να έχει πια μια ιστορία. Το μοναδικό χρέος που αναγνωρίζω σ' έναν άνθρωπο, είναι ν' αφηγηθεί μια ιστορία». Όταν την έγραφα, δεν ήξερα τι ακριβώς σήμαινε, παρόλο που αισθανόμουν το βάρος της σημασίας της. Τώρα ξέρω τι σημαίνει: ότι εγώ την είπα την ιστορία που είχα να πω, ότι αυτό το τελευταίο μου βιβλίο την ολοκλήρωσε. Έχω πια εκπληρώσει αυτό το χρέος μου με ό,τι μέχρι τώρα έγραφα, έχω αφηγηθεί την ιστορία μου, όπως δέβαια μπορούσα να το κάνω. Τελείωσε».

Ποια λογοτεχνία

Στο ερώτημα, ποια είναι η λογοτεχνία που υπηρέτησε, ποια τα θέματά της, ο Γιώργος Χειμωνάς λέει:

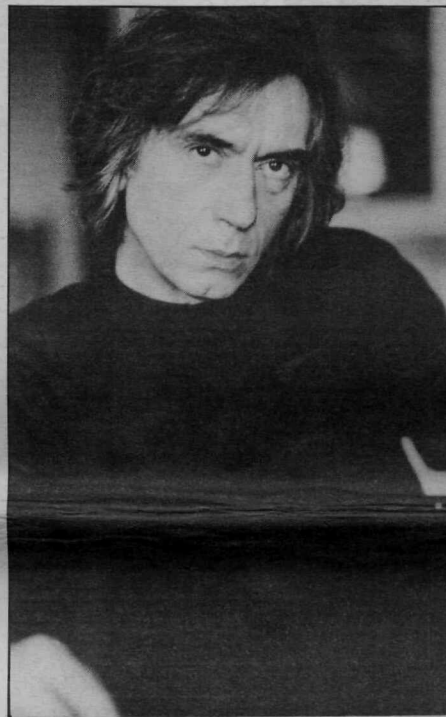
«Από την αρχή θέλησα να κάνω μια λογοτεχνία όσο γίνεται πιο ουσιαστική, όσον αφορά την ανθρώπινη κατάσταση, μια λογοτεχνία αντιστήριξη, θα την ονόμαζα μάλιστα (τουλάχιστον έτσι την αισθανόμουν) ασκητική. Αλλά πέρα από τις ουσίες της ανθρώπινης ζωής, που αυτές εγώ προπάντων ήθελα να απομονώσω, ταυτόχρονα προσπάθησα να φωτίσω και το φτωχικό, το αδικημένο κομμάτι μιας καθημερινής, συγκεκριμένης ανθρώπινης πραγματικότητας, να το φωτίσω μέσα σε μια φαντασμαγορία που εγώ από πάντα την έβλεπα να περιβάλλει την ύπαρξη του ανθρώπου, κι αυτό το έκανα συμπεκνώνοντας τα ταπεινά της έργα και μυθοποιώντας την, χωρίς ωστόσο να χάνει τίποτα από τον ρεαλισμό της».

«... Ήταν ένα συνεργείο που ήταν σα φυλή όλες μου οι μητέρες δοηθείσαν μασούσαν κάθονταν καταγής και μέσα στον ήλιο μασούσαν αργά το χώμα βαμμένες σα βασιλίσσες μασούσαν το χώμα και το ετοιμάζαν. Από πού να ήθελαν να φρουράσαν μαλακές προδιείς από λυπημένους ανθρώπους ηλιοκαμένους εργάτες. Δούλευαν όλη μέρα και μοναχικά δουλίζουν ένας εδώ κι ο άλλος μακριά όπως σκοτώνονται στον πόλεμο και σε δουλίζει ο καθένας χωριστά κι ο καθένας για δικό του λογαριασμό. Τρόμαξαν ακίνητοι και ταρμαμένοι από ένα όπταρο. Όταν στο σκάψιμο έδωσαν όπταρο από θαμμένη θάλασσα και τότε οι εργάτες αναστήσαν με μια νηλάνδα αναποδογυρίζαν το όπταρο κι εξέταζαν με μια ταρραχή το αποτίπωμα και με μια μελαγχολία απόμναν ακίνητοι ένας μωπτηρίωδης συνασθηματισμός κι αννηήθιστος συνασθηματισμός για τέτοιους ανθρώπους της σκληριάς και της σκλησίας δουλιάς τυρανισμένοι να ονειροπολούν με τα όπταρα».

(Απόσπασμα από τον «Γιατρό Ινέστη»).

Δύο θέματα

Κάποτε, ο Γιώργος Χειμωνάς είχε ορίσει τη λογοτεχνία του

«Είμαι ένας αφηγητής Δεν είμαι ποιητής»

«Θεματική». Στην ερώτησή μας τι εννοούσε και ποια είναι τα θέματά του απαντά:

«Εννοούσα μ' αυτό τον ορισμό, ότι το κείμενο είναι σε τέτοιο βαθμό, περίπου απόλυτο, ταυτισμένο με το θέμα του, ώστε να μην του επιτρέπεται να διαχυθεί (δηλαδή να αναλυθεί, να επεξηγηθεί) έξω από τα όρια του κυρίου νοήματος αυτού του θέματος. Εδώ έγκειται η ουσιαστικότητα και η ανυποχρησία, το καίριο που αυτή η λογοτεχνία φιλοδόξησε από τη γένεσή της».

Τα θέματά μου είναι δύο: Το όριο του ανθρώπου και το τέλος του καιρού. Ο «Γιατρός Ινέστης» (1971) μιλάει για το πρώτο, οι «Χτίστες» (1979) για το δεύτερο. Ανάμεσα σ' αυτά τα δύο «χτίσμε» για μένα βιβλία, αωφρονούνται σαν μεκτές, διάμεσες, πιο ατίθασες στα θέματα που ανέφερα, αφηγήσεις, τα βιβλία «Ο Γάμος» και «Ο Αδελφός». Όλα λοιπόν, είναι βιβλία που γράφτηκαν στη δεκαετία του '70. Ακολούθησαν «Τα ταξίδια μου» (1984) – αλλά, επιμένω, η ιστορία μου είχε ήδη τελειώσει με τους «Χτίστες». Ο «Εχθρός του ποιητή» είναι ο επίλογός της».

Έχει όμως ενδιαφέρον να σταθούμε λίγο στα δύο αυτά θέματα, στο όριο του ανθρώπου και στο τέλος του καιρού και να δούμε τα όριά τους, όπως μας τα εξηγεί ο Γιώργος Χειμωνάς:

«Όταν λέω «όριο του ανθρώπου» εννοώ το «γνωστικό» όριο του ανθρώπου, εννοώ την ολική συνείδηση του κόσμου, που έχει πια αγγίσει τα πέρατά της, έχοντας εξαντλήσει όλες τις νοητικές και τις ψυχικές της αντοχές. Προσέξτε, χρησιμοποιώ τη λέξη «αντοχή», όχι «δυνατότητα». Γιατί η δυνατότητα αυτής της γνώσης – συνείδησης που εννοώ, εγώ τη θεωρώ απεριόριστη και δυνάμει ανεξάντλητη. Πρόκειται, λοιπόν, για μια «θυμική» εξάντληση του σύγχρονου ανθρώπου και αυτό φαίνεται καθαρά από

τον τρόπο που ο Γιατρός Ινέστης διώνει και ορίζει αυτό το γνωστικό όριο. Λέει: «Είμαι πολύ συνασθηματικός κι έτσι ή αλλιώς δεν μπορούσα να ζήσω άλλο κι έτσι ή αλλιώς έπρεπε να πεθάνω». Εδώ μπορεί κανείς να σκεφθεί ότι ο θάνατος, η αναξιοπιστία της γνώσης συμπίπτει με το θάνατο του «συνασθηματικού ανθρώπου», αρκεί να προσδώσουμε στο ανθρώπινο συνασθηματικό ακέραιο το κύρος της συγκίνησης, μιας συγκίνησης που είναι, ή ήταν, το βαθύ, ορμημένο κίνητρο κάθε γνωστικής απόπειρας του ανθρώπου.

Τέλος καιρού, πάλι, δεν είναι το τέλος της εποχής μας, του αιώνα, ένα τέλος που θα μπορούσε να είναι και χαρόσυνο. Είναι το τέλος του πολιτισμού μας – και ως «πολιτισμό» δεν εννοώ τόσο τις αξίες, ηθικές και πνευματικές, που επέβαλε και διαύωισε, όσο τη διάπυρη κεντρική του μάζα που κράτησε ζωντανό εδώ και πολλές χιλιάδες χρόνια το ανθρώπινο υλικό. Με όποιον τρόπο κι αν το κράτησε, δεν έχει σημασία. Αυτό το τέλος ο κήρυκας, ο ήρωας των «Χτίστών», το αναγγέλλει με τον πιο εμφατικό τρόπο: σπαπαινώντας».

Πολιτισμός - Φιλοσοφία

Είναι ενόητο ότι τα δύο αυτά θέματα διαπλέκονται το ένα με το άλλο και ο αναγνώστης αυτόν του βιβλίου του Γιώργου Χειμωνά εύκολα το αντιλαμβάνεται.

«Βέβαια, αυτά τα θέματα, το τέλος του πολιτισμού, το τέλος της Φιλοσοφίας, το τέλος της Τέχνης (για να μη θυμώθουμε και τον ξεχωριστό πια «θάνατο του Έσσε») είναι θέματα από πάρα πολύ καιρό ήδη κατατεθειμένα στον αιώνα μας, κι ακόμα πριν από τους δημιουργούς. Υπάρχουν ήδη συγγραφείς που ήδη μίλησαν για το τέλος του λόγου».

«Οχι ακριβώς «μίλησαν»: προσπάθησαν με την ίδια τη γραφή τους να αναπαροστήσουν άμεσα το μαρμαρό, την εκρήλψη του ανθρώπινου λόγου με κείμενα δυσαρκητικά, κάποτε και «γελοιογραφικά». Να κάνουν τέχνη τον ανάπνοο πια ανθρώπινο λόγο».

«Όμως εγώ αντίθετα, γεμίζω αυτό το πραγματικό, υπαρκτό κενό με όλη ξανά τη χαμένη συγκίνηση που στήριζε πάντα τη λογοτεχνία. Έτσι ώστε κι αυτή ακόμα η οδύνηρή διωμένη από όλους μας ερημία να αποκτά πάλι την αίσλη της ανθρωπίνης παρουσίας, που πια δεν υπάρχει. Ίσως επειδή εγώ είμαι Έλληνας, κατάγομαι από έναν κόσμο όπου ο πόθος ζωής ποτέ δεν σταματούσε, ανήκω σ' έναν λαό που έκανε «οίστρο» ζωής το φόβο του θανάτου».

Τα πρώτα βιβλία

Αξίζει όμως να δούμε ό,τι προηγήθηκε της δεκαετίας του '70, τα βιβλία που γράφτηκαν πριν από τον «Γιατρό Ινέστη» – είναι ο «Πεισιτοστράτος» (1960), η «Εκδρομή» (1964) και το «Μυθιστόρημα» (1966) – και τι ακριβώς σήμαιναν για τον συγγραφέα τους.

Ο «Πεισιτοστράτος» ήταν ένα νεανικό βιβλίο, μια δοκιμή που ίσως να ανάγγελε ό,τι θα ακολουθούσε. Για μένα μένει πάντα ένα επιβεβλημένο βιβλίο. Στην «Εκδρομή» πραγματοποιείται η απόπειρά μου κι μ' έναν τρόπο ακαίο, να απελευθερωθεί ο λογοτεχνικός λόγος από τα συμβατικά του εμπόδια. Εκφράζεται όλη μου την πραγματική αγωνία να διευρύνω το χώρο της συμβατικής αφήγησης, ώστε να χωρέσουν αργότερα αυτά που φιλοδοξούσα να αφηγηθώ. Τέλος, το «Μυθιστόρημα» απεικονίζει την άποψή μου για ένα σύγχρονο μυθιστόρημα. Γι' αυτό και ο τίτλος «Μυθιστόρημα» δεν έχει σχέση με το θέμα του, αλλά ορίζει το είδος του πεζογραφημένου έργου».

«... Τώρα φτάνει η τελευταία μέρα στους δρόμους κι εμφανίστηκαν οι νέοι άνθρωποι χτες είδα δύο και προχτες είδα πέντε και σήμερα επτά. Άνθρωποι δεκαοχτώ, δεκαέξι, είκοσι χρόνων με ομοιόμορφο ντύσιμο και δεν ξεχώρισα αν ήταν αγόρια ή κορίτσια ή έστω θηλυπρεπείς το δέμα τους δόστρο και στεγνό, ήταν αδύνατοι και κοιτούς δεν είχαν γένεια δεν είχαν στήθος και δεν είχαν στυρία εφθραίες ή φωνή τους σγαυή και μαλακή ούτε γυναικεία κι ούτε αντρική ούτε παιδική το περιτύλιμά τους ίσιο χωρίς λήγισμα τα μαλλιά μετέξανα και τα χείλια κίτρινα και τα μάτια γυάλινα και δεν μαντεύεις ήνος σκληρής τράχας στο μαλακό κορμί τους φρακαρώς οι μασχάρες και τα αυτιά ατροφικά με κάποιο γυνούδι και οι κινήσεις τους μικρές κι ούτε επιδεικτικές σήματα είδα επτά χτες δύο κύλησε η πέτρα κι ο αέρας στέγνωσε την υγρασία που έφερνε τους άγριους σκορπιούς και η δροχή καθάρισε τη δρόμια που έφερε τους περιφράνους ανθρώπους κι είδα στον ήλιο αυτά τα ασπρόπαιδα και τινάξια μικρά σκονιόλκικα είδα το νέο είδος των ανθρώπων σήματα νίκλας επτά. Ο Τ. φώναζε σπαπάτε, σπαπάτε όλοι: έχω πολλή πικρία και θυμό για όλους σας. Σπαπάτε. Αλλά μη με χάνετε από τα μάτια σας ούτε λεπτό. Προσέξτε τις χειρονομίες μου το πρόσωπό μου. Μη χάσετε από τα μάτια σας το ολόδρο κεφάλι μου».

(Απόσπασμα από το «Μυθιστόρημα»).

Ωσα...»

«Θέλησα να κάνω λογοτεχνία ασκητική»

Ό,τι ακολουθούσε της δεκαετίας του '70 είναι δύο βιβλία. Τα «Ταξίδια μου» (1984) και τώρα «Ο Εχθρός του ποιητή» (1990).

«Τα «Ταξίδια μου» είναι η βιογραφία ενός νέου ανθρώπου, όπως αυτή εκτυλίσσεται και παγιδύεται, μέσα στις τρεις πρωτογενείς αιματικές του συγγενείς: η εφιαλτική επιστροφή του στη λησμονημένη ανελέητη μητέρα, που καταλήγει σε μια πράξη μεταφυσικής δικαιοσύνης, η δασανισμένη - παράφορη και μαζί εχθρική - σχέση του με τον πατέρα του, που του δαράναι σαν μια αναπόδραστη ισοδία καταδίξη, η απειλομένη αλλά άγροστη αγάπη του προς το παιδί του, που το διεκδικούν και τελικά του το αρπάζουν όλες εκείνες οι νεκρές άγνωστες γενιές ανθρώπων που μας έφεραν στον κόσμο, και που τα δηλητήριά τους θα κυκλοφορούν για πάντα στο αίμα μας».

Τα «Ταξίδια μου»

«... Τότε είδα εκείνους τους δύο. Τους πραγματικούς γονείς του παιδιού μου. Με τι έντρομο κόπο και με τι αγωνία. Με τι ασήκρητη αγάπη το είχα γεννήσει. Με τι σπαράγμένη αγάπη το μεγάλωνα. Α θαμπό πρωί στον jardin des Plantes. Εγώ και το παιδί μου ενλοσημένα πριονά. Βγαίναμε σε περίπατο και γύρω μας τους έδλεπα τρέχαν παντού μας πρόσεχαν και μας φυλάν. Έλληνες στρατιώτες από την Κόρινθο. Η Ειρήνη έσφιξε το χέρι μου. Ύστερα λήγισε κι έπεσε αργά στα πόδια της μητέρας της. Κοιμωμένη αλλά είχε τα μάτια ανοιχτά. Μέσα από εκείνο το ωρικό επέρασε στο σώμα μου. Όλος ο τρόμος και όλων των ανθρώπων. Την ώρα αυτή. Που η ψυχή μου καταστρεφόταν την ώρα εκείνη.

Σαν ένα μικρό φως μια ελπίδα. Αλλά από αυτό το φως κι από αυτήν την ελπίδα χωμάστηκα. Ολόκληρη η ζωή του παιδιού μου εκρεμάσθηκε την ώρα εκείνη από ένα κόσμημα. Εκείνη η άγνωστη μητέρα είχε ένα κόσμημα στο στήθος της μια καρφίτσα. Άστραψτε με μιαν εξάστια συμμετρία και ανεκμήτη χειροποίητη τέχνη. Τάξη των λάμψεων και είπα ίσως έχουν καλώινες που εγώ δεν

είμαι άξιος. Κι αυτό το κόσμημα φανερώνει. Παιδί μου μιαν ευγένεια γης παιδί μου. Με αυτούς τους γονείς. Μ' αυτό εκεί το κόσμημα παιδί μου. Ίσως αυτό το κόσμημα να εγγράται».

(Απόσπασμα από «Τα ταξίδια μου»).

Μήπως όμως η απόφαση του Γιώργου Χειμωνά να σταματήσει να γράφει, ή όπως ο ίδιος λέει να «αφηγείται» επειδή ό,τι είχε να πει το αφηγήθηκε, έχει σχέση ή έστω έμμεση αναφορά στο «θάνατο του μυθιστορηματος»;

«Αυτός ο «θάνατος του μυθιστορηματος» ακούγεται εδώ και πάρα πολύ καιρό και δίνονται και κάποιες εξηγήσεις, μάλλον απλοϊκές κατά τη γνώμη μου. Έτσι όπως όρια τη λογοτεχνία που μένα τουλάχιστον μ' ενδιαφέρει, σε καμία περίπτωση δεν μπορώ να πω, κι ούτε το πιστένω άλλωστε, ότι το μυθιστορημα πέθανε. Αντίθετα, πιστένω, ότι οι σπουδαίοι συγγραφείς πάντα θα εξακολουθούν να υπάσχονται και θα συνεχίζουν να συντηρούν αυτό που συνηθίσαμε ως τώρα να εννοούμε μυθιστορημα».

Οι μεταφράσεις τραγωδιών

Θα συνεχίσει τουλάχιστον με τις μεταφράσεις των τραγωδιών που πραγματικά προκάλεσαν αίσθηση στο χώρο του θεάτρου;

«Επειδή ακριβώς αυτή η πορεία είναι πολύ μοναχική, είχα ανάγκη από συντρόφους. Και σύντροφοί μου ήταν ακριβώς αυτά τα λογοτεχνικά πλάσματα των τραγωδιών που μετέφραζα. Πραγματικά είχα ανάγκη από την παρουσία τους. Αν λοιπόν η ιστορία τελειώνει εδώ, και το θέμα των μεταφράσεων θα πρέπει κι αυτό να κλείσει μαζί με τη λογοτεχνία μου».

Με τον «Εχθρό του ποιητή» λοιπόν ο Γιώργος Χειμωνάς κλείνει τη λογοτεχνία του. Τελειώνει την ιστορία του.

«Ο «Εχθρός του ποιητή» είναι ένα ενιαίο αφήγημα χωρισμένο σε δύο μέρη. Τον «Εχθρό του ποιητή» και τον «Βοηθό των θαμμένων» (από στίχο του Σοφοκλή). Ανάμεσά τους παρεμβάλλεται ένα τρίτο κείμενο που ονομάζεται «Διάδρομος». Το κομμάτι αυτό λειτουργεί σαν ένα μουσικό ιντερμέδιο, γεμάτο από ισοδία έρωτα και θανάτου, που στα άλλα δύο κύρια μέρη του διδύλου κυριαρχούν ως αφηγηματικά στοιχεία».

«Το διδύλο αυτό είναι η ιστορία ενός νέου ποιητή, που η ζωή του είναι αποκλειστικά η ποίηση. Δεν εννοώ μ' αυτό τη δημιουργία του, δεν εννοώ ένα κλίμα ποιητικών φαντασιώσεων που εισβάλλουν την πραγματικότητα του. Η ποίηση είναι τα ίδια τα γεγονότα της συγκεκριμένης ζωής του».

»Υπάρχουν στο κείμενο ποιητικά δημιουργήματα (μια κελτική ωδή, το δημοτικό τραγούδι, ο Όμηρος, σύγχρονη ελληνική ποίηση) απ' όπου περνάει η πραγματική του ζωή. Υπάρχει μια συγκεκριμένη ζωή του ποιητή. Είναι 37 χρόνων, έχει μια δίδυμη αδελφή, που ζει μόνιμα στο εξωτερικό, έχει μητέρα και μια ερωτική σχέση με μια γυναίκα. Είναι η πραγματικότητα του φωτίζεται από την ποίηση και τότε όλα μπαίνουν στην περιοχή του υπερφυσικού, χωρίς να χάνουν τίποτα από την αληθινότητά τους».

»Το πρώτο μέρος τελειώνει με το θάνατο του ποιητή. Στο τρίτο μέρος ο ποιητής, παραδεδεμένος στην υπόσχεση που είχε δώσει στη μητέρα του, ταξιδεύει πεθάνοντας και φέρνει πίσω την αδελφή του. Είναι σαφής η όψη του υπερφυσικού, που παίρνει αυτό το γεγονός, έτσι καθώς αναπαράγει το «Τραγούδι του νεκρού αδελφού». Βέβαια, το ταξίδι αυτό γίνεται σήμερα. Το ζευγάρι ταξιδεύει με το τρένο, διασχίζει μια σύγχρονη Ευρώπη».

«... Η Κυβέλη σταμάτησε κι αρπάχοντάς με από την αγκώνα έκανε μια χορευτική φυγούρα γύρω μου. Ήταν ένα παιχνίδι που το παίζε εγώ κι αυτή όταν ήμασταν παιδιά και έφηβοι».

»Να χορεύουμε στους δρόμους ανάμεσα στους αναπόδρατους που σταματούσαν και γελούναν».

»Μας χαίρονταν ή μας χοροδίδεαν αλλά εμείς σοβαροί ως το τέλος διασχίζαμε χορεύοντας τις λεωφόρους της Θεσσαλονίκης. Την ακολουθούσαν και χορεύοντας μαζί πάνω στο μικρό σαν λέξη μοτίβο των Ούγγρων συνεχίσαμε μέσα στις στοές».

»Ο κόσμος μας προσπερνούσε αδιάφορος. Αν κάποιος σταματούσε ήταν επειδή αντίκριζε εμένα. Μερικοί αλκοολικοί και τοξικομανείς αντιδρούσαν ουρλιάζοντας και προσπαθώντας να μας ακολουθήσουν. Αλλά δεν άντεχαν και στέκονταν παραπαύοντας ή σωριάζονταν καταγής και μας έδριζαν».

(Απόσπασμα από τον «Εχθρό του ποιητή»).

Η οντοπική ποίηση

Αλλά η αδελφή διαθέτει και μια άλλη υπόσταση. Ενασκήνουν την ανέμφικη, οντοπική ποίηση. Είναι κατά κάποιο τρόπο ο ίδιος ο ποιητής, ο οποίος γνωρίζει, ότι ποτέ δεν θα φτάσει στον απόλυτο ποιητικό λόγο. Άρα λοιπόν, πολύ αλλά μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι ο εχθρός του ποιητή είναι η ίδια η ποίηση».

«Φέρνει λοιπόν πίσω την αδελφή στη μητέρα τους. Αλλά η αφήγηση δεν σταματάει εκεί. Τελειώνει με μια παράξενη, ποιητική τελετουργία που μοιάζει να «δικαιώνει» τον ποιητή και σαν να τον αναπαύει: Ο πεθάνων ποιητής κερδίζει την αιωνιότητα της ελευθερίας του».